

URMĂRILE DEMOGRAFICE ALE CUCERIRII DACIEI DE CĂTRE ROMANI*

Din numeroasele teme care intră în câmpul vizual al istoriografiei românești, problema etnogenezei românilor este, fără îndoială, una din cele mai cercetate¹. Este o problemă importantă, extrem de complicată. Ea se compune dintr-o serie de probleme dintre care unele intră în competența istoriei antice. Aceste probleme sînt:

I. Problema supraviețuirii dacilor în cursul războaielor lui Traian și problema legată de ea a dăinuirii populației autohtone pe teritoriul provinciei romane Dacia².

II. Problema romanizării Daciei³.

III. Problema, dacă în momentul retragerii legiunilor și administrației romane din provincie pe timpul domniei lui Aurelian întreaga populație romanizată a Daciei a părăsit teritoriul ei sau dacă masa ei fundamentală a rămas în continuare pe loc⁴.

Aș vrea să mă ocup de unele aspecte ale celei dintîi probleme, atingînd în parte pe cea de a doua.

Încă pe la începutul secolului al XVIII-lea, domnitorul Moldovei și în același timp un eminent intelectual al epocii sale, Dimitrie Cantemir (1673—1723), în numeroasele sale lucrări și înainte de toate în „Hronicul vechimii româno-moldo-vlahilor” accentua trecutul roman al poporului român și idealiza istoria sa. Spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, istoricul și lingvistul Samuil Micu-Clain (1745—1806) a formulat, într-o serie de lucrări, părerea potrivit căreia cucerirea și colonizarea Daciei constituie originea poporului român pe aceste meleaguri, poporul român fiind privit drept urmaș direct al cuceritorilor romani. Traian era „săditorul și părintele românilor ce și astăzi sînt în Dachia”.⁵ Această concepție i-a permis să-și înceapă opera sa de bază, „Istoria, lucrurile și întîmplările românilor”, de la distrugerea Troiei, peregrinările lui Enea și întemeierea Romei.

---

* Comunicare prezentată în ziua de 11.IX.1974 la Congresul General al Istoricilor Polonezi din Toruń.

¹ Vezi, de ex., C. Daicoviciu, Em. Petrovici, Gh. Ștefan, *La formation du peuple roumain et de sa langue*, Bucarest, 1963, unde este citată literatura corespunzătoare.

² În literatura de specialitate poloneză aceste probleme sînt analizate de A. Ladomirski, *Die politisch-gesellschaftliche Lage der autochthonen Bevölkerung Daziens zur Zeit der römischen Herrschaft*, în *Acta Universitatis Wratislaviensis*, nr. 118, Antiquitas III, Wrocław, 1970, p. 151—186 (în limba polonă, cu un rezumat în l. germană).

³ Vezi C. Daicoviciu, *Romanizarea Daciei*, în *Apulum*, VI, 1, 1968, p. 261—271 și literatura citată acolo.

⁴ Această problemă a stîrnit în ultimul timp o vie polemică. Vezi *Dacoromania. Jahrbuch für östliche Latinität*, I, 1973, cuprinzînd un bogat material al Colocviului pe această temă care s-a ținut în anul 1971 la Freiburg.

⁵ C. Cîmpeanu, *Un capitol necunoscut al lui Samuil Micu Clain despre „Războaiele lui Traian cu Dacia”*, în *Apulum*, IV, 1961, p. 286.

Acest fel de a vedea lucrurile constituia un puternic argument politic din memoriul celor doi episcopi — cel ortodox, Gherasim Adamovici și cel unit, Ioan Bob — prezentat în anul 1791 împăratul Leopold al II-lea. Acest memoriu, cunoscut sub denumirea de *Supplex libellus Valachorum Transsilvaniae*, cuprindea postulatele egalizării în drepturi politice a românilor cu ungurii și sașii. În jurul acestui document s-a încins o polemică, atacurile venind din partea unor cărturari unguri și sași, ceea ce a provocat o replică din partea celor români, care, în anii următori, a fost reluată pe scară mai largă de școala istorică romantică română, denumită „Școala ardeleană”, reprezentată de susnumitul Samuil Micu-Clain, de Gheorghe Șincai și, mai ales, de Petru Maior. În anul 1812, Petru Maior scria în „Istoria pentru începutul românilor în Dakia”: „... Dakia cu prilejul războiului romanilor se deșartă cu totul de lăcuiitori...”. „... Toți cu muieri și cu prunci cu tot au fugit din Dakia și s-au retras la învecinații și prietenii lor sarmate — deșertarea a toată Dakia de toată vița dakilor cu atîta mai la îndemîna se putu împlini, că romanii cu atît mai tare fierbea sîngele în ei, ca cu totul să dezrădăcineze și să prăpădească vița rupătorilor de pactuire și pururea neodihnitilor daki...”.

Părerile de acest fel au fost propriu-zis dezvoltate de știința română în tot cursul secolului al XIX-lea. Cunoscutul istoric și lingvist August Treboniu Laurian, în opera sa „Istoria Românilor” (Iași, 1853), ca și Samuil Micu-Clain, a început istoria sa de la întemeierea Romei, mergînd chiar mai departe, deoarece cronologia istoriei României pînă în timpurile moderne a fost recalculată în anii începînd de la întemeierea Romei.

În anul 1871 a apărut lucrarea lui Robert Roesler (*Romanische Studien*, Leipzig), în care a fost expusă teoria sa, dezvoltată ulterior de numeroșii săi continuatori, care glăsuia că dacii în timpul celor două războaie ale lui Traian au fost în parte uciși (ceea ce s-a întîmplat parțial și după războaie), în parte au fost transformați în sclavi, iar restul au fugit de pe teritoriul provinciei. Provincia a rămas populată de coloniști, care în anul 271 au părăsit-o integral. Românii ar fi urmași ai populației romanizate din sudul Balcanilor, care au venit pe teritoriul situat la nord de Dunăre tîrziu, în orice caz în Transilvania ei ar fi apărut după unguri (sec.X). Această teorie a fost cel mai complet dezvoltată în partea ei antică în lucrările vestitului istoric ungar A. Alföldi⁶.

Împotriva acestei teorii s-au ridicat istoricii români, polemizînd cu diferitele ei teze, precum și cu concluziile generale care decurgeau din ea⁷, aducînd argumente hotărîtoare ce-i dovedeau netemeinicia.

Arheologia a furnizat argumente care au rezolvat în mod definitiv această controversă. Elementele de cultură materială a dacilor care coexistă cu monu-

⁶ A. Alföldi, *Daci e Romani in Transilvania*, Budapest, 1940. Merită să cităm aici concluzia finală a cărții: „... Possiamo così concludere che nella Transilvania non vi è traccia di continuità sia dacica sia romana ... Ma questi Traci romanizzati avevano la loro patria molto a sud de Danubio e penetrarono tra i monti della già provincia Dacia soltanto in pieno Medioevo”. Vezi idem, *Zu den Schicksalen Siebenbürgens im Altertum*, Budapest, 1944.

⁷ C. Daicoviciu, *Problema continuității în Dacia*, în *AISC*, III, 1941, p. 200–270; M. Macrea, *Les Daces à l'époque romaine à la lumière des récentes fouilles archéologiques*, în *Dacia*, N.S., I, 1957, p. 205–220; I. I. Russu, *Daco-geții în Dacia romană*, în *Sargetia*, III, 1956, p. 39–56.

mentele culturii romane de pe teritoriul provinciei Dacia constituie o dovadă arhigrăitoare în favoarea supraviețuirii populației autohtone⁸.

S-ar părea că această dispută, care a durat atîta vreme, ar trebui să fie încheiată. E drept că astăzi nu mai există îndoială în ceea ce privește supraviețuirea dacilor după cucerirea romană, dar se pune întrebarea care anume parte din această populație a putut supraviețui — parte în sens cantitativ și calitativ.

Chiar în condițiile lipsei complete a surselor privitoare la pierderile de oameni suferite de daci în cursul celor două războaie ale lui Traian, am avea tot dreptul să afirmăm că luptele singeroase și de lungă durată nu puteau să nu se răsfrîngă defavorabil asupra raporturilor demografice ale populației autohtone. Se știe că un efect direct al războielor este creșterea mortalității printre bărbați-războinici, iar pe de altă parte absența lor îndelungată de acasă determină scăderea numărului de căsătorii contractate (de altfel, situația de pericol general în care se afla societatea nu era prielnică pentru așa ceva), toate acestea ducînd la scăderea bruscă a numărului de nașteri. Războaiele favorizează apariția și răspîndirea bolilor și epidemiilor. Tot așa, războaiele sînt însoțite, de obicei, de migrații ale populației, a căror scară și intensitate sînt foarte variate. Acum, migrațiile exercită o influență considerabilă asupra scăderii numărului de nașteri și asupra creșterii mortalității⁹.

Astfel, chiar în lipsa completă a informațiilor corespunzătoare, nu trebuie să neglijăm pierderile suferite de populația Daciei. Din fericire, există totuși unele izvoare foarte reale pentru problema noastră.

Ioannes Lydus (sec. VI) în „De magistratibus“ (II, 28), scriînd, de altfel, despre timpuri destul de îndepărtate de cele ce ne interesează, a inserat după opera pierdută a lui Criton, „Getica“¹⁰, următoarea informație: Traian a capturat în Dacia 5 milioane livre (*litron*) de aur, de două ori atîta argint, afară de aceasta vase prețioase, cirezi de vite, armament și peste 500 000 de bărbați înarmați (*andron machimotaton*). Aceste cifre cu adevărat fantastice au fost corectate de J. Carcopino¹¹, care a arătat pe baza paleografiei că din cauza diferențelor în scriere a cifrelor grecești din secolul al II-lea și de pe timpul lui Ioannes Lydus, cifrele date de Criton au fost multiplicare cu 10. Am avea deci 500 000 de livre de aur (=165 tone), 1 milion de livre de argint (=330 tone) și 50 000 de prizonieri. Cu toată această îndreptare substanțială a lui J. Carcopino, această informație a fost în repetate rînduri pusă la îndoială. Unii cercetători puneau la îndoială numărul de prizonieri, alții mărirea tezaurului jefuit. Printre aceștia din urmă figurează de curînd I. I. Russu¹². Mi se pare că această informație trebuie acceptată integral sau respinsă tot integral.

Faptul că romanii au capturat în Dacia mari bogății pare să fie neîndoielnic. În acest sens pledează cunoscuta scenă de pe Coloana lui Traian (CXXXVIII)

⁸ D. Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii*, București, 1966.

⁹ Vezi M. S. Averbuch, *Vojny i narodonaselenie v dokapitalističeskikh obščestvakh*, Moskva, 1970.

¹⁰ I. I. Russu, *Getica lui Statilius Crito*, în *StCl*, XIV, 1972, p. 111—128.

¹¹ J. Carcopino, *Les richesses des Daces et le redressement de l'empire romain*, în *Dacia*, I, 1924, p. 28—34 (= *Un retour à l'impérialisme de conquête: l'or des Daces*, în *Points de vue sur l'impérialisme romain*, Paris, 1934, p. 73—86).

¹² I. I. Russu, *Comorile regelui Decebal*, în *Sargetia*, IV, 1966, p. 97—107.

care reprezintă momentul transportării acestor bogății de către romani din fortărețele dacice cucerite. Ne aflăm, de asemenea, în posesia informației furnizate de Cassius Dio (LXVII, 14, 4), care descrie împrejurările anecdotice în care Decebal a ascuns, iar romanii au regăsit această comoară¹³.

O indicație indirectă rezultă din imensele cheltuieli pe care le-a putut face Traian după războiul cu dacii (să nu uităm că Domițian a lăsat vistieria goală): construcții la Roma, Ostia și în provincii, noi unități militare, gratificații etc. În sfârșit, s-a demonstrat că după războaiele cu dacii s-a putut observa o importantă scădere a prețului aurului în întregul Imperiu¹⁴.

Se pare, deci, că nu avem nici un motiv să ne îndoim de capturarea în Dacia a unor bogății imense.

Tot așa, dacă vom analiza numărul de 50 000 de prizonieri, trebuie să semnalăm că în istoria Romei această cifră nu este excepțională. În perioada celui de-al II-lea război punic au fost vinduți 30 000 de tarentini (Liv., 27, 16); în anul 177 — 20 000 de sarzi (Aur. Victor, 57); în anul 167 — 150 000 de epiroți (Liv., 45, 34); în anul 146 — 55 000 de cartaginezi (Oros., IV, 23, 3); în anul 104 — 146 000 de cimbri și teutoni (Oros., IV, 23, 3).

Din perioada războaielor purtate de Caesar în Gallia se poate cita faptul lăurii în captivitate a unui număr de 53 000 de atuatuci, care au fost vinduți. În total, numărul de prizonieri luați în cursul acestor războaie se ridică la un milion.

În anul 25 au fost prinși 36 000 de salassi (Cass. Dio, LIII, 25, 4; Strabo, IV, 7), iar în timpul războiului cu evreii din anii 66—71, 97 000 de oameni (Ios. Fl., *Bel. Iud.*, VI, 9, 3). Lucius Verus a luat în timpul cuceririi Seleuciei 40 000 de prizonieri (Eutr., VIII, 10), iar Septimius Severus, în timpul cuceririi Ctesiphonului, 100 000 de prizonieri (Cass. Dio, LXXIX, 9, 4)¹⁵.

Disponem, de asemenea, de un anumit număr de inscripții în care sînt citați sclavi daci; ele sînt, din nefericire, greu de datat¹⁶. Este sigur că mulți comandanți ca Lusius Quietus, Licinius Sura, Hadrian și alții au obținut de la Traian prizonieri. S-ar putea să-i fi obținut și soldații, aceasta fiind o practică destul de curentă. Cassius Dio scrie (LVIII, 15, 1) că la întoarcerea lui Traian din Dacia, la Roma au fost organizate în cinstea victoriei mari jocuri, care au durat 123 de zile, în timpul cărora au fost omorîți 10 000 de gladiatori; nu încapе îndoială că printre ei se găseau și prizonieri daci. Astfel, 50 000 de prizonieri reprezintă o cifră perfect verosimilă, deși nu este exclus ca ea să fi fost puțin rotunjită.

Mai dispunem de o informație dată de Criton, căruia nu i s-a acordat pînă acum o atenție mai mare, fiind în mod vădit neglijată¹⁷. În scholiile către Lucian

¹³ Vezi însă S. Lambrino, *Rîul Sargetia și tezaurul lui Decebal*, în *Închinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1931, p. 223—228.

¹⁴ J. Guey, *De l'„Or des Daces” (1924) au livre de Sture Bolin (1958)*, în *Mélanges Carcopino*, Paris, 1966, p. 445—475 și literatura citată.

¹⁵ E. M. Ștaerman, *Rascvet rabouadelčeskikh otnošenii v rimskoj respublike*, Moskova, 1964, p. 36—48; idem, *Rabouadelčeskije otnošenija v rannej rimskoj imperii*, Moscova, 1971, p. 14—16.

¹⁶ A. Bodor, *Dacian Slaves and Freeman in the Roman Empire and the fate of the Dacian Prisoners of War*, în *Acta Antiqua Philippopolitana. Studia Historica et Philologica*, Sofia 1963, p. 345—52; idem, *Contribuții la problema cuceririi Daciei*, în *ActaMN*, I, 1964, p. 137—162.

¹⁷ I. I. Russu, în *StCl*, XIV, 1972, p. 121.

s-a păstrat informația provenită de la Criton (*Scholis in Luciani Icaromenippum*, 16) potrivit cărei dacii au fost exterminați de Traian, rămânând în viață doar 40 de bărbați. La aceasta se poate adăuga o binecunoscută informație a lui Eutropius (VIII, 6, 1): *Dacia enim diuturno bello Decibali viris fuerat exhausta*.

După cum vedem, toate aceste informații alcătuiesc un tot logic. În primul text Criton arată că au fost luați prizonieri 50 000 de bărbați înarmați, iar în cel de-al doilea că în Dacia au rămas în viață doar 40 de bărbați; în sfârșit, Eutropius afirmă că Dacia a fost complet secătuită de bărbați.

Nu cred că această concordanță ar putea fi întâmplătoare. Se pare că în urma operațiunilor militare, iar mai tirziu datorită unei acțiuni planificate de exterminare și de transformare în sclavi, Dacia într-adevăr a fost secătuită de bărbați, înțelegând prin aceștia persoanele de sex bărbătesc apte de a purta arme.

Cu acest prilej merită să atragem atenția asupra a două texte interesante care caracterizează politica Romei față de popoarele doșebit de periculoase sau nesupuse. Suetonius (*Aug.*, 21) scrie că față de triburile care se revoltau prea des sau recurgeau la acțiuni perfide, Augustus aplica pedeapsa care consta în vînzarea prizonierilor cu condiția să fie folosiți ca sclavi departe de patria lor¹⁸. Iar în *Res gestae Divi Augusti* (3) citim: *Externas gentes, quibus tuto ignosci potuit conservare quam excidere malui*. Acest text cuprinde același gînd ca și textul lui Suetonius.

Războaiele dintre daci și Domițian, care nu făceau cinste Romei, precum și rezistența dirză pe care au opus-o dacii lui Traian constituiau un motiv pentru ca răfuiala cu acest popor să fie radicală. S-ar fi putut lua desigur măsuri pentru a masacra întreaga populație sau pentru a o transforma în sclavi, dar aceasta ar fi o acțiune greu de realizat și nu era neapărat necesară. Era suficient să se înlătore din societatea dacă acea parte care constituia cel mai mare pericol — bărbații apti de a purta arme, deci circa $\frac{1}{4}$ din totalul populației ei. Se știe că în primii ani după cucerire adolescenții din populația autohtonă care ajungeau la vîrsta de adulți erau înlăturați în mod sistematic de pe teritoriul provinciei. În timpul domniei lui Traian și Hadrian au fost formate cel puțin trei unități din armata auxiliară (*ala I Ulpia Dacorum*, care staționa în Cappadocia, *cohors I Ulpia Dacorum*, care staționa în Siria și *cohors I Aelia Dacorum* din Britannia), pentru care recrutarea se făcea pe teritoriul Daciei¹⁹. Desigur că denumirea *Dacorum* nu constituie o dovadă certă că aceste unități erau formate din daci (teoretic s-ar putea să fie vorba de locuitorii din provincia Dacia). Este însă îndoielnic ca în primii ani după cucerire, cînd se depuneau mari eforturi pentru colonizarea noii provincii, ea să fi fost deposestată de elementele imigrate; erau deci adolescenții daci ajunși la vîrsta adultă, pe care romanii îi țineau departe de patria lor.

Este probabil că tineretul dac a fost recrutat și pentru alte unități. De pe teritoriul Africii, din Lambaesis, provine o inscripție care cuprinde nume de soldați din *legio III Augusta* (CIL, VIII, 18 085), care în anul 144 *honestam missione missi sunt*, deci și-au început serviciul în anii 117/118. Un număr de 19 din ei provin din

¹⁸ Suet., *Aug.*, 21, 6: *Neque aut crebrius aut perfidiosius rebellantis graviore umquam ultus est poena, quam ut captivos sub lege renundaret ne in vicina regione servirent neve intra tricenisimum annum liberarentur*.

¹⁹ C. Daicoviciu, *TransAnt*, p. 137—162.

Napoca, fiind în cea mai mare parte Aelii; deci au obținut cetățenia în momentul intrării în legiune, ceea ce ne face să credem că erau daci (unul din ei poartă cognomenul Tarsa, altul Bitus)²⁰.

Practica înlăturării elementelor periculoase prin înrolarea lor în unități militare de pe teritoriile îndepărtate era deseori aplicată de romani²¹.

Fără a absolutiza lucrurile, aș dori să formulez ipoteza că în urma tuturor acestor acțiuni pe teritoriul provinciei din populația autohtonă au rămas mai ales copii, femei și bătrâni²². Mai mult, această populație se afla într-o situație deosebit de grea, fiind expusă la dislocări masive. Așa, de pildă, din motive de siguranță a fost transmutată întreaga populație din regiunea foarte dens populată înainte vreme a Munților Orăștiei și Sebeșului²³. Aceste dislocări au avut desigur și cauze economice, autohtonii fiind deposezați de cele mai bune pământuri. Până nu demult, pe teritoriul provinciei nu se cunoștea nici o așezare cu populație autohtonă care să fi dăinuit în același loc de-a lungul întregii perioade de dinainte și de după cucerire²⁴. Această lipsă e azi suplinită de noile cercetări.

Din primele zile ale existenței sale provincia este foarte intens colonizată²⁵.

Colonizarea oficială dirijată de stat s-a manifestat sub două forme. Prima din ele constă în înființarea orașelor noi pentru coloniști. Încă pe timpul lui Traian a fost înființată capitala provinciei, Colonia Ulpia Traiana, dar, în același timp, într-o serie de alte puncte din Dacia se așezau noii veniți din diferite părți ale Imperiului, printre care predominau veteranii din războiului cu dacii. Tot pe timpul domniei lui Traian sint atestate epigrafic localități ca Apulum, Ampelum, Potaissa, Napoca, Dierna, care în anii următori au căpătat drepturi urbane (pe timpul lui Hadrian, Drobeta și Napoca au devenit municipii)²⁶.

Cealaltă formă de colonizare dirijată de stat a constatat în acțiunea de transmutare de pe teritoriul Dalmației a unor grupuri importante din triburile *Pirustae*, *Baridustae*, *Sardeates*, așezându-le în vederea exploatarei aurului în împrejurimile localității Alburnus Maior²⁷.

Alături de această coloniază mai există o colonizare neoficială, spontană, spre acest „Klondyke” danubian îndreptându-se oameni din întreg Imperiul roman, fapt confirmat în mod pregnant de inscripțiile găsite. Cuvintele lui Eutro-

²⁰ G. Forni, *Il reclutamento delle legioni da Augusto a Diocleziano*, Milano, 1953, p. 73.

²¹ Suet., *Tib.*, 36, 2; J. Burian, *Latrones milites facti (Ad SHA, Marc., 21, 7)*, în *Eunomia*, IV, 1960, p. 47—49.

²² Printre cuvintele de origine autohtonă care s-au păstrat în limba română, singurii termeni care definesc pe oameni sint: băiat, cață, copil, prunc, moș. Se observă că ele privesc în mod exclusiv copii și oameni în vîrstă. V. Scurtu, *Termenii de înrîndire în limba română*, București, 1966, p. 12, 49, 54, 82; I. I. Russu, *Elemente autohtone în limba română*, București, 1970, p. 101, 181—182.

²³ C. Daicoviciu, în *IstRom*, I, 1960, p. 314.

²⁴ D. Protase, *Observații în legătură cu așezările rurale din Dacia romană*, în *ActaMN*, V, 1968, p. 505—511; idem, *Observații asupra așezărilor rurale din Dacia romană și post-romană (sec. II—VI) pînă la venirea slavilor*, în *Banatica*, I, 1971, p. 93—105; I. Mitrofan, *Așezări ale populației autohtone în Dacia Superioară*, în *ActaMN*, IX, 1972, p. 141—162.

²⁵ J. Trynkowski, *Varenii din Sarmizegetusa*, în *PrzegliHist*, LVI, 1965, p. 381 și urm., unde este citată literatura corespunzătoare.

²⁶ C. Daicoviciu, H. Daicoviciu, *Daveloppement urbain et romanisation dans la province de Dacie*, în *Centenar Muzeal Orădean*, 1972, p. 153—160.

²⁷ C. Daicoviciu, *Les „Castella Dalmatarum” de Dacie. Un aspect de la colonisation et de la romanisation de la province de Dacie*, în *Dacia*, N.S., II, 1958, p. 259—266; S. Morzek, *Relațiile sociale în minele de aur romane din Dacia*, Torun, 1966, p. 31—50 (în limba polonă).

pius: *Traianus, victa Dacia, ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominum transtulerat, ad agros et urbes colendas* — nu sînt cituși de puțin o exagerare retorică.

Însumînd cele spuse mai sus, obținem următorul tablou al raporturilor demografice ale provinciei: populația autohtonă se compunea în cea mai mare parte din femei, copii și bătrîni.

Între populația imigrată predominau bărbații — veterani, după cum și la restul coloniștilor prevalau bărbații, acest fenomen fiind obișnuit și natural în asemenea mișcări de migrare (excepție fac, probabil, ilirii strămutați din Dalmatia pentru exploatarea aurului, ei fiind, după cît se pare, dislocați în grupuri întregi, împreună cu familiile lor). Trebuie să mai adăugăm aici garnizoana militară compusă din circa 50 000 de soldați²⁸ (prin anul 170 în Dacia existau 50 000 soldați, fiind o situație cînd garnizoana provinciei a fost mărită cu prilejul războaielor marcomanice, dar imediat după cucerire și în preajma expediției contra părților numărul lor era desigur mai mare).

Prin urmare, pe o de parte preponderența netă a femeilor (la populația locală), iar pe de altă parte a bărbaților (la populația imigrată). O asemenea situație trebuie să ducă neapărat la apariția frecventă sau chiar masivă a căsătoriilor mixte²⁹.

După cît se pare, și acceptarea ipotezei căsătoriilor mixte ne poate ajuta să explicăm procesul de romanizare rapidă și profundă a provinciei.

Cred că romanizarea Daciei nu este un fenomen din domeniul culturii (așa după cum îl vede S. Czarnowski în cazul Galliei — „acceptarea culturii străine”) ³⁰, ci, înainte de toate, un proces etnic — proces de asimilare.

„Perturbarea comunității teritoriului în urma strămutării unei anumite părți din populație pe alt teritoriu sau în urma așezării pe un teritoriu, care înainte vreme a fost unitar din punct de vedere etnic, a unor grupuri etnice străine mai importante tulbură unitatea teritorială și duce la dezvoltarea proceselor de asimilare” ³¹. Această constatare generală a cercetătorului sovietic se potrivește foarte bine cu situația din provincia Dacia. Toate aceste fenomene au apărut în Dacia simultan. Structura neobișnuită a populației autohtone (lipsa de bărbați), numeroasele transmutări ale populației locale au dus în mod inevitabil la slăbirea rezistenței ei față de influențele exterioare, prilejuind spargerea completă a unității comunităților rurale și, în primul rînd, a familiei patriarhale, purtătoarea tradiției și a obiceiurilor strămoșești, înlesnind în felul acesta dezvoltarea proceselor de asimilare. V. Kozlov scrie că „aceste căsătorii mixte constituie din punct de vedere etnic o puternică pîrghie pentru dezvoltarea proceselor etnice... Căsătoriile mixte sparg existența etnică anterioară cel puțin a unuia din soți și deși rareori se sfîrșesc cu asimilarea lui deplină, duc la pătrunderea limbii și culturii și pregătesc terenul pentru dezvoltarea acestui proces...” ³².

²⁸ M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, București, 1969, p. 217.

²⁹ Este interesant că printre cuvintele de origină latină care și-au schimbat în limba română semnificația lor originară se află cuvinte ca „mîre” (din lat. *miles*) și „bărbat” (din lat. *veteranus*). V. Scurtu, *op. cit.*, p. 157, 11; Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, București, 1968, p. 191, 118. Dintre cuvintele de origine autohtonă atrag atenția în limba română; „zestre”, „leagăn”. I. I. Russu, *Elemente autohtone ...*, p. 101.

³⁰ S. Czarnowski, în *Kultura*, Warszawa, 1958, p. 34—46.

³¹ V. I. Kozlov, *Dinamika čislennosti narodov*, Moskva, 1969, p. 273.

³² *Op. cit.*, p. 344.

Copiii rezultați din asemenea căsătorii sînt nevoiți să se definească într-un fel etnic. „În majoritatea cazurilor preferința este aici acordată apartenenței etnice a tatălui. Abaterea de la acest principiu este legată de egalizarea reală în drepturi a părinților și mai ales de poziția social-juridică a mamei”³³.

Nu încapă nici o îndoială că poziția femeii dace în căsătoriile mixte cu coloniști a fost mult inferioară.

Cred că schema ipotetică prezentată mai sus a raporturilor demografice din provincia Dacia din primii ani după cucerirea ei, fiind în acord cu izvoarele, cei-drept zgîrcite, de care dispunem, explică fenomenul romanizării complete și profunde a acestei provincii în decursul unei perioade relativ scurte de stăpînire romană (106—271).

JAN TRYNKOWSKI

LES CONSÉQUENCES DÉMOGRAPHIQUES DE LA CONQUÊTE DE LA DACIE PAR TRAJAN

(Résumé)

L'auteur reprend la question des pertes daces pendant les deux guerres menées par Trajan pour la conquête de la Dacie. Tout en soulignant la continuité de la population dace sous la domination romaine, il attire l'attention sur les graves pertes subies par la Dacie en hommes capables de porter les armes. De ce point de vue, les informations des auteurs anciens (Eutrope, Lydus, etc.) sont vraisemblables et il ne faut pas les rejeter.

La population autochtone étant composée surtout de femmes et d'enfants, tandis que les masses colonisées comprenaient surtout des hommes, les mariages mixtes ont dû être très fréquents après la conquête de la Dacie. Les enfants nés des couples mixtes devaient se définir ethniquement d'une manière quelconque et leur préférence allait tout naturellement vers l'appartenance ethnique du père, c'est-à-dire vers l'élément romain. Les conséquences démographiques de la conquête ont agi donc en Dacie en faveur d'une romanisation rapide.

³³ *Ibidem*.